

СЕКЦІЯ 1. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.923-054.7
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2021-3-1

**ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОТИВАЦІЇ
ЩОДО МАЙБУТНЬОГО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Діброва Валерія Анатоліївна,
аспірант лабораторії соціальної психології особистості
*Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України*
valerie.dibrova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5707-9798>

Мета дослідження – визначити особливості часової перспективи ВПО та сфери життя, у яких відображається мотивація щодо конструювання власного майбутнього.

Методи. Для досягнення мети дослідження було здійснено порівняльний аналіз часової перспективи та мотиваційних щодо майбутнього ВПО та місцевих мешканців за допомогою методики незавершених речень «Метод мотиваційної індукції Ж. Нюттена».

Результати. Пілотажне дослідження було проведено на двох вибірках: основній, котра складалася із 22 ВПО, та контрольній із 15 осіб, які постійно проживають на одному місці. Завершення запропонованих речень ВПО та місцевими мешканцями містили 1 073 мотиваційні об'єкти, проаналізовані за допомогою системи кодування Ж. Нюттена, додаткових кодів, введених для позначення наслідків війни та вимушеного переселення, й окремого коду для маркування наслідків пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19. Згідно з результатами темпорального аналізу мотиваційних об'єктів часова перспектива майбутнього ВПО є відкритою та невизначеною в часі з невеликою кількістю короткострокових мотивацій порівняно з місцевими мешканцями. Шляхом змістового аналізу мотиваційних об'єктів ВПО та місцевих мешканців було виявлено 11 ключових тем мотивацій щодо майбутнього, що можуть бути співвіднесені зі сферами майбутнього життя. Специфічною для ВПО є тема, пов'язана з наслідками війни та вимушеного переселення. Відзначається велика кількість мотивацій, пов'язаних із наслідками пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19 у місцевих мешканців, і майже повна їх відсутність у ВПО.

Висновки. Підтверджено ефективність використання Методу мотиваційної індукції Ж. Нюттена у вивченні протяжності та мотиваційної наповненості майбутнього ВПО. Порівняння мотиваційних об'єктів ВПО та місцевих мешканців дало змогу охарактеризувати часову перспективу ВПО як більш відкриту та невизначену. Також було визначено сфери життя, у яких проявляються мотивації до конструювання майбутнього, такі як: особистість і саморозвиток, соціальні контакти, самозбереження й особиста автономія, матеріальні цінності, робота та навчання, відпочинок.

Ключові слова: психологічний час, особистісне майбутнє, вимушене переселення, вимушена внутрішня міграція, конструювання особистісного майбутнього, методика незавершених речень.

**PECULIARITIES OF THE TIME PERSPECTIVE AND MOTIVATION
FOR FUTURE OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS**

Dibrova Valeriia Anatoliivna,
Postgraduate Student at the Laboratory of Social Psychology of Personality
*Institute for Social and Political Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*
valerie.dibrova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5707-9798>

The **purpose** of the study is to determine the peculiarities of the time perspective of internally displaced persons and to identify areas of life in which their motivation to construct personal future is reflected.

Methods. To achieve the goal of the study a comparative analysis of the time perspective and motivational for the future of internally displaced persons and local residents was carried out with the help of The method of motivational induction by J. Nuttin.

Results. The pilot study was conducted on the main sample, which consisted of 22 internally displaced persons, and the control sample consisted of 15 people who permanently live in one place. The endings of the sentences proposed for internally displaced persons and local residents contained 1 073 motivational

objects, which were analyzed using J. Nuttin's coding system, additional codes for indication the effects of war and forced resettlement, and a separate code for the effects of the COVID-19 pandemic. According to the results of the temporal analysis of motivational objects, the future time perspective of internally displaced persons in comparison with local residents is more open and uncertain with a small amount of short-term motivations. Analysis of motivational objects' content identified 11 key themes for future motivations, which can be correlated with areas of future life. The theme dedicated to the consequences of war and forced relocation is specific for internally displaced persons. There is a large number of motivations associated with the consequences of the COVID-19 pandemic in local residents' answers, when the answers of internally displaced persons present almost complete absence of them.

Conclusions. The effectiveness of J. Nuttin's method of motivational induction in studying the length and motivational content of future of internally displaced persons was confirmed. The comparison of the motivational objects of internally displaced persons and local residents allowed to characterize the time perspective of internally displaced persons as more open and uncertain. Also, the areas of life related with constructing of personal future were identified, such as: personality and self-development, social contacts, self-preservation and personal autonomy, material values, work and study, rest.

Key words: *psychological time, personal future, forced relocation, forced internal migration, construction of personal future, method of incomplete sentences.*

Вступ

Великий обсяг вимушеної внутрішньої міграції через військові дії на Донбасі й анексію АР Крим, що є реальністю сьогоденного життя в Україні, зумовлює актуальність досліджень, присвячених психологічному супроводу ВПО в адаптації до життя на місці переселення та подоланні психологічних проблем, які виникли внаслідок травмивного досвіду минулого.

Оскільки переселення як вибір більш оптимальних умов подальшого життя має виражену спрямованість на часову перспективу майбутнього, роль конструювання майбутнього ВПО в адаптаційному процесі потребує окремої уваги. Постають деякі питання. Якою є протяжність і глибина часової перспективи майбутнього ВПО? З яких сфер життя складається майбутнє, яке для себе бачать ВПО? Чи є різниця між протяжністю та мотиваційною наповненістю майбутнього ВПО та тих, хто не має досвіду вимушеного переселення? Для відповіді на ці питання було проведено пілотажне дослідження, у якому за допомогою методики незавершених речень був здійснений порівняльний аналіз темпорального та змістового складу мотивацій щодо майбутнього ВПО та місцевих мешканців.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Психологічна травматизація, спричинена військовими діями та вимушеним переїздом, накладає значний відбиток на психологічний час і всі складові частини його структури, представленої минулим, теперішнім і майбутнім.

Фокус на трьох складниках психологічного часу підкреслюється у дослідженнях міграції (Collins, 2017), проте вимушене переселення, причиною якого стали травмивні події, має певні відмінності у цьому контексті. Вони пов'язані з порушенням неподільності та взаємозумовленості складових частин психологічного часу та можливим переважанням одного часового періоду, який буде мати більше емоційне навантаження.

Розглядаючи питання впливу довготривалої травматизації на особистість, Т.М. Титаренко підкреслює зміни у звичній швидкості часу життя. В одних людей час життя поспішає, прискорюється, тоді як в інших сильно гальмується, майже завмирає. Минуле вже не переходить автоматично в теперішнє, а теперішнє – у майбутнє. Органічний зв'язок між часами життя, їхня взаємозумовленість втрачаються (Титаренко, 2018).

Для успішної адаптації та подолання травматизації необхідне відтворення власної життєвої історії, її неподільності та цілісності (Lahad, 2016; Гундертайло, 2018). проте через значну навантаженість минулого негативними подіями, які продовжують впливати на особистість у теперішньому та майбутньому, як адаптаційна стратегія також пропонується розділення часових перспектив і пригнічення минулого задля зниження ризику депресії після травматизації (Beiser, Human, 1997). Переважання часового періоду минулого є неминучою проблемою психологічного часу вимушених переселенців із двох причин. Першою є те, що, на відміну від добровільної, наприклад, трудової міграції, вимушене переселення не пов'язано з негативними умовами минулого життя до переселення, воно швидше викликане їх несподіваною та раптовою зміною через травмивні події. Тобто минуле вимушених переселенців не є негативно забарвленим як таке. Здебільшого спогади про нього та звичний плин життя до переселення є більш привабливими для переселенців, аніж труднощі теперішнього адаптаційного процесу та невизначеність майбутнього. Другою причиною переважання минулого у структурі психологічного часу вимушених переселенців є самі травмивні події, які стали причиною переселення, та значні втрати, що виникли як його наслідок. Незважаючи на негативну емоційну валентність, вони є такими значними епізодами в історії життя особистості, які привертають до себе увагу та змушують подумки повертатися до їх переживання.

Останні дослідження із психології мігрантів і біженців підтверджують негативний вплив переважання минулого у структурі психологічного часу, пов'язуючи з ним виникнення ПТСР (Papastamatelou, 2020) і погіршення психологічної адаптації до нових умов (Marczak, 2020). Зазначені дослідження також підкреслюють вплив на успішність адаптації збалансованої часової перспективи, у якій відображаються всі три складники психологічного часу, та високої орієнтації на майбутнє. Це акцентує увагу на ролі часової перспективи в успішній психологічній адаптації вимушених переселенців і зумовлює необхідність дослідження протяжності та наповненості майбутнього.

2. Методологія та методи

Завдання пілотажного дослідження – визначити протяжність і глибину часової перспективи майбутнього та зрозуміти, у яких сферах життя відображається мотивація ВПО щодо конструювання власного майбутнього. Для вирішення цих завдань було обрано використання методу, за допомогою якого ВПО зможуть більш вільно виражати власні думки та своє ставлення до майбутнього. Такими методом стало закінчення незавершених речень, а саме Метод мотиваційної індукції Ж. Нюттена.

У ньому респондентам пропонується самостійно завершити 30 речень, що провокує їх спонтанне та творче самовираження і дає велику кількість варіантів відповідей. Початок усіх речень сформульований у першій особі однини, що імпліцитно змушує респондентів відносити їх до себе, наприклад, «я прагну...», «я намагаюся уникати...». Перші 20 початків речень складаються з позитивних індукторів і містять дієслова, які описують бажання, наміри, схильності тощо. Продовжуючи такі речення, респонденти називають об'єкти, що їх мотивують. Наступні 10 речень містять негативні індуктори, через які розкриваються страхи, побоювання та те, чого респонденти прагнуть уникнути (Nuttin, 1985). Отже, респондентам було запропоновано написати закінчення 30 речень, після цього отримані мотиваційні об'єкти були проаналізовані за часовими та змістовими кодами.

Під час аналізу класичне кодування Ж. Нюттена було доповнене додатковими кодами, пов'язаними з наслідками війни та вимушеного переселення згідно з метою дослідження. До темпоральної шкали, запропонованої Ж. Нюттеном, було додано часовий код для позначення періоду майбутнього після завершення війни, який отримав позначку *rw* (*postwar*). Таке рішення було продиктоване як безпосередніми відповідями респондентів, котрі зазначали, що їхні плани на майбутнє зможуть бути реалізованими тільки після завершення війни, так і змістом відповідей, у яких це не

було зазначено прямо, проте зрозуміло з контексту. Мотиваційна шкала була доповнена трьома кодами, що позначають мотиваційні об'єкти майбутнього ВПО, а саме: бажання повернутися додому, яке отримало позначку *Repatr* (від англ. *repatriation*); прагнення побачитися із близькими, які залишилися на окупованих територіях, було позначене *FReun* (від англ. *family reunion*); сподівання щодо закінчення війни, котре отримало кодування *EndW* (від англ. *the end of the war*).

Слід зазначити, що особливістю цього пілотажного дослідження був збіг етапу збору даних, проведеного у грудні 2020 – березні 2021 рр., із періодом пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – COVID-19), і проведенням карантинних та обмежувальних заходів на території України (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantinu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220>). Тривога за власне здоров'я та здоров'я близьких, карантинні обмеження, онлайн-формат праці та інші наслідки пандемії відображені у мотиваційних об'єктах респондентів, що зумовило виникнення ще одного коду – *Covid*.

Експериментальна вибірка пілотажного дослідження складалася із 22 ВПО з окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим. Контрольна вибірка, сформована з людей, які постійно проживають на одному місці та не мають досвіду вимушеного переселення, нараховувала 15 осіб.

Необхідно зауважити, що, оскільки метод незавершених речень не є жорстко регламентованим, він надає респондентам певну свободу у відповідях. Через це фінальна кількість відповідей, а разом із ними і мотиваційних об'єктів, відрізняється від кількості речень, які пропонувалося продовжити респондентам, тож остаточні розрахунки робилися, виходячи з реальної кількості мотиваційних об'єктів.

Як вже було зазначено, у пілотажному дослідженні взяли участь 22 ВПО та 15 місцевих мешканців, котрим було запропоновано завершити 30 речень. Загальна кількість пропущених відповідей ВПО – 74. Після остаточних підрахунків було отримано 630 мотиваційних об'єктів ВПО. У відповідях місцевих мешканців 7 пропущених, а остаточна кількість мотиваційних об'єктів – 443.

3. Результати та дискусії

Аналіз незавершених речень складається із двох етапів, на першому визначається темпоральний код, а на другому здійснюється аналіз змісту мотиваційних об'єктів.

Результати пілотажного дослідження показали, що найбільша кількість мотиваційних об'єктів ВПО (54%) локалізується у часовому періоді «відкритого теперішнього» (I), під

яким розуміється, що людина прагне чогось сьогодні та під час всього наступного життя, її мотивація спрямована у «майбутнє без визначених меж» (Нюттен, 1985). Другим за кількістю мотиваційних об'єктів є період закінчення війни (pw) – 12%. Деякі з мотиваційних об'єктів взагалі не можуть бути локалізовані у часі та позначаються як такі, що не піддаються класифікації (?), кількість таких об'єктів у пілотажному дослідженні становить 10%. Ще 9% об'єктів відображають історичне майбутнє та майбутнє розвитку суспільства (x), 6% об'єктів містять прагнення респондентів щодо всього майбутнього життя (L). Майже порівну мотиваційних об'єктів ВПО локалізовано у періодах один рік (Y) та рік або більше (Y-), 4% та 3% відповідно. Незважаючи на те, що методика спрямована на часову перспективу майбутнього, при формулюванні завершення речень деякі респонденти посилаються на минуле, у дослідженні об'єкти, які стосуються минулого (P), становлять 1%.

Децо інакший розподіл мотиваційних об'єктів було виявлено під час аналізу відповідей контрольної групи з місцевих мешканців. На першому місці, як і у відповідях ВПО, знаходяться об'єкти, локалізовані у періоді «відкритого теперішнього» (I) – 49,5%, а ось на другому можна побачити першу розбіжність – 21% мотиваційних об'єктів місцевих мешканців має відношення до періоду один рік (Y), що у п'ять разів більше за кількість об'єктів цього періоду у відповідях ВПО. Наступним за кількістю мотиваційних об'єктів є період, який відображає прагнення опитува-

них щодо всього майбутнього життя (L) – 17%. До періоду рік або більше (Y-) потрапило 4% відповідей. Мотиваційні об'єкти, котрі взагалі не можуть бути локалізовані у часі, становлять 3%. Також, на відміну від відповідей ВПО, серед мотиваційних об'єктів місцевих мешканців наявно 2% таких, що знаходяться у періоді один місяць (M). По 1% мотиваційних об'єктів спостерігається у періодах часу проведення тесту (T), історичного майбутнього та майбутнього розвитку суспільства (x) та такому, що стосується минулого (P). Останнім за кількістю мотиваційних об'єктів місцевих мешканців є період закінчення війни (pw) – 0,5%.

Графічно результати представлені на діаграмі (рис. 1).

Отримані результати дають підстави зробити такі висновки.

Серед відповідей, наданих ВПО, лише невелика кількість стосується часового періоду найближчого майбутнього, а ті, що стосуються, позначають періоди від року до двох і разом становлять лише 7% від всіх мотиваційних об'єктів. На відміну від них, у відповідях місцевих мешканців ті самі періоди представлені втричі частіше та становлять 25% відповідей. Окрім цього, короткострокові мотивації щодо майбутнього у місцевих мешканців спостерігаються також у періоді в один місяць, який серед мотиваційних об'єктів ВПО відсутній взагалі.

Така різниця свідчить про те, що майбутнє місцевих мешканців є більш конкретизованим і близьким, пов'язаним із уже наявними

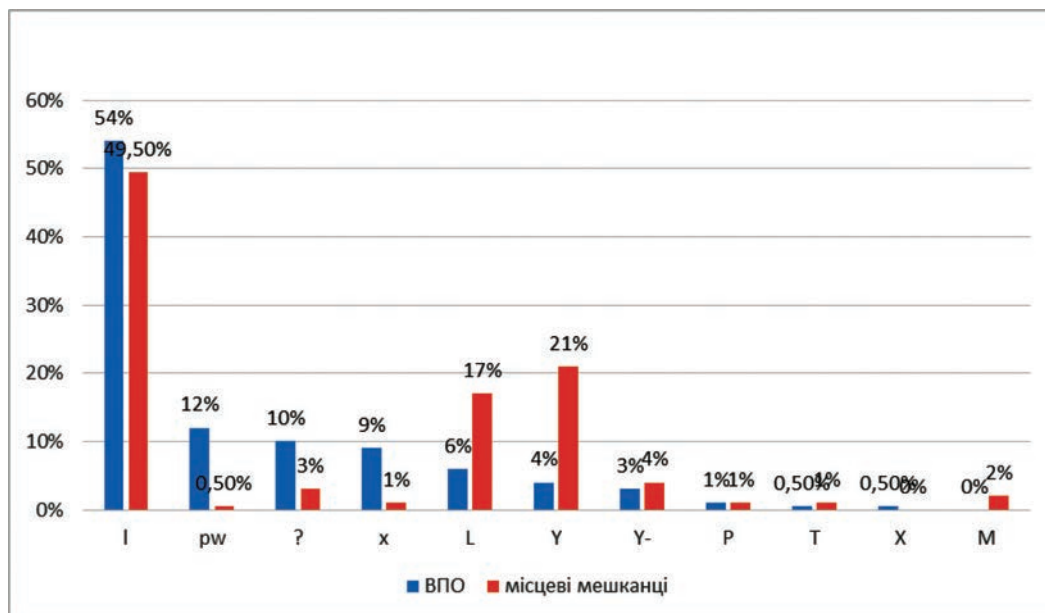

Рис. 1. Порівняльний аналіз часового коду мотиваційних об'єктів ВПО та місцевих мешканців

планами на найближчий час. Це також підтверджується порівняно невеликою кількістю невизначених у часі мотиваційних об'єктів місцевих мешканців.

Оскільки більшість мотиваційних об'єктів ВПО спрямована у відкрите майбутнє, не піддається класифікації або стосується майбутнього життя загалом, часову перспективу майбутнього ВПО можна визначити як відкрити та невизначену в часі. Слід зазначити, що неможливість локалізувати у часі деякі мотиваційні об'єкти у дослідженні часової перспективи майбутнього ВПО частково пов'язана з тим, що раптовий вимушений переїзд порушив звичний плін життя респондентів. Так, зазвичай при визначенні темпорального коду мотиваційного об'єкта береться до уваги, коли саме та чи інша подія відбувається у житті людини у середньому, проте застосування такого підходу часто є неможливим для визначення темпорального коду мотиваційних об'єктів ВПО, оскільки їм довелося будувати власне життя майже з нуля та на новому місці, втративши через вимушений переїзд всі здобутки минулого. Тож досягнення або події, які є цілком імовірними для людини у середньому в певному віці, нехарактерні тією самою мірою для ВПО.

Ще одним поясненням меншої прив'язки мотиваційних об'єктів ВПО до короткострокових планів може бути зворотна кореляція між інтенсивністю емоційних кореляцій ВПО та копінг-стратегією планування розв'язання проблем (Степаненко, 2021). Через інтенсивність емоційного навантаження, викликаного травмивними подіями, зменшується інтенція до планування.

Мотиваційні об'єкти, локалізовані у періоді майбутнього, пов'язаному із завершенням війни, займають друге місце у відповідях ВПО. Цей результат є важливим для розуміння протяжності та визначеності часової перспективи майбутнього ВПО. Оскільки війна, розпочата у 2014 р., триває і досі та має затяжний характер, плани та сподівання ВПО щодо майбутнього, які локалізуються у періоді після її завершення, відкладаються на невизначений термін. Це впливає на конструювання ВПО особистісного майбутнього, привносячи у нього велику кількість невизначеності та невпевненості. Плани та мотивації щодо майбутнього не мають певної часової прив'язки, тобто самі ВПО не знають, коли вони зможуть їх реалізувати. Особистісне майбутнє місцевих мешканців меншою мірою залежить від закінчення війни та звільнення окупованих територій, отже, мотиваційні об'єкти, локалізовані у цьому періоді, простежуються у їхніх відповідях найрідше.

Окрему увагу слід звернути на часовий період, який відображає історичне майбутнє

та майбутнє розвитку суспільства. У відповідях ВПО мотиваційні об'єкти займають 9% відповідей, тоді як у відповідях місцевих мешканців – лише 1%. Така значна різниця може бути пояснена тим, що ВПО на власному досвіді переконались, як історична подія, якою є війна, може позначитися на пліні життя та майбутньому окремої особистості. Це вносить до їхніх бажань і страхів щодо майбутнього не тільки власні й особистісні об'єкти, а і ті, що пов'язані з майбутнім суспільства загалом.

На другому етапі опрацювання незавершених речень був здійснений порівняльний аналіз змісту мотиваційних об'єктів майбутнього ВПО та місцевих мешканців.

Отже, за допомогою системи кодування Ж. Нюттена, трьох додаткових кодів, введених для позначення наслідків війни та вимушеного переселення, й окремого коду для маркування наслідків пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19 було проаналізовано 1 073 мотиваційні об'єкти, отримані шляхом завершення запропонованих речень ВПО та місцевими мешканцями. Мотиваційним об'єктам було приписано 96 унікальних кодів, після чого вони були розподілені за змістом на 11 тематичних груп.

Першою за кількістю мотиваційних об'єктів ВПО стала тематична група «особистість і саморозвиток» (21%), до якої ввійшли прагнення щодо розвитку певних рис характеру або їх змін, самовдосконалення, досягнення цілей, не пов'язаних із роботою або матеріальним винагородами. Друга група мотиваційних об'єктів (18%) стосується стосунків з іншими й отримала назву «соціальні контакти». До неї потрапили мотиваційні об'єкти, спрямовані на інших, як значущих – членів родини та друзів, так і більш віддалених – колег, знайомих і людей загалом. Самі мотивації цієї групи досить різноманітні – від бажання піклуватися про інших і допомагати їм, прагнення тісних стосунків і побоювань самотності до сподівань та острахів із приводу того, як поведінка та рішення інших можуть впливати на власне життя особистості або життя у країні. Наступна група складається з мотиваційних об'єктів, які отримали назву «наслідки війни та вимушеного переселення» (14%). Якщо розглядати склад мотиваційних об'єктів цієї групи більш детально, можна побачити, що до неї включені бажання повернутися додому після завершення війни, власне сподівання на завершення війни та прагнення зустрітися із близькими, котрі залишилися на окупованих територіях. Однакова кількість мотиваційних об'єктів, по 11%, спостерігається у двох тематичних групах «гуманістичні цілі» та «самозбереження й особиста автономія». До першої з них належать побажання миру та всього

доброто, а до другої входять піклування про власне здоров'я, в т. ч. і психічне. Особлива увага приділяється самозбереженню, особистій автономії, як економічній, так і фізичній, що пояснюється отриманими у зоні бойових дій фізичними травмами та бажанням самостійно піклуватися про себе. Наступними є «трансцендентні та релігійні теми» (6,5%) і «відповіді, що не піддаються класифікації» – 6%. Ще 5% мотиваційних об'єктів поєднуються темою «матеріальних цінностей» і насамперед, як і очікувалося, власного житла. Невеликими є тематична група «робота та навчання» (4 %) та група з тематикою «відпочинок» (3%).

Тематичне розподілення мотиваційних об'єктів місцевих мешканців дещо відрізняється. Так само, як і у ВПО, найбільшою за кількістю мотиваційних об'єктів стала тематична група «особистість і саморозвиток» (23%), а наступною є «соціальні контакти» – 18%. Далі розташовані мотиваційні об'єкти тематичної групи «робота та навчання» – 15,5%. Тематика «самозбереження й особиста автономія» поєднує 12% мотиваційних об'єктів, а ще 7,5% відповідей класифіковано як «гуманістичні цілі». Наслідки пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, позначені «Covid», відображені у 7% відповідей. Не піддаються класифікації 6% мотиваційних об'єктів. Порівню розподілилися мотиваційні об'єкти у тематичних групах «матеріальні цінності», у якій, на відміну від відповідей ВПО, найчастішими бажаннями є купівля власного авто та накопичення грошей і відпочинок (по 4,5%). Останні 2% мотивацій-

них об'єктів відображають «трансцендентні та релігійні теми».

Графічно результати представлені на діаграмі (рис. 2).

Аналіз змісту мотиваційних об'єктів ВПО та місцевих мешканців дає змогу побачити дещо спільне. Велика кількість мотивації як ВПО, так і місцевих мешканців зосереджена на особистості та її контактах з іншими. Самозбереження й особиста автономія також є важливими темами для представників обох вибірок. Рівна кількість відповідей ВПО та місцевих мешканців стосуються тематичних груп «матеріальні цінності» та «відпочинок».

Проте наявні і певні розбіжності, як невеликі, у тематичних групах «гуманістичні цілі» та «трансцендентні та релігійні теми», так і більш значущі.

Так, у місцевих мешканців група «робота та навчання» є третьою за кількістю (15,5%) об'єктів, тоді як у ВПО вона набагато менша (4%). У ВПО ж на третьому місці (14%) знаходиться група «наслідки війни та вимушеного переселення», не представлена у відповідях місцевих мешканців.

Бажання повернутися додому після завершення війни зумовлює зниження життєвої активності ВПО на місці переселення та спонукає відкладати плани на невизначений термін. Сподівання щодо завершення війни у відповідях ВПО виражені як прагнення перемоги України та звільнення окупованих територій або страх, що цього може не статися. Особливо це помітно у продовженнях таких

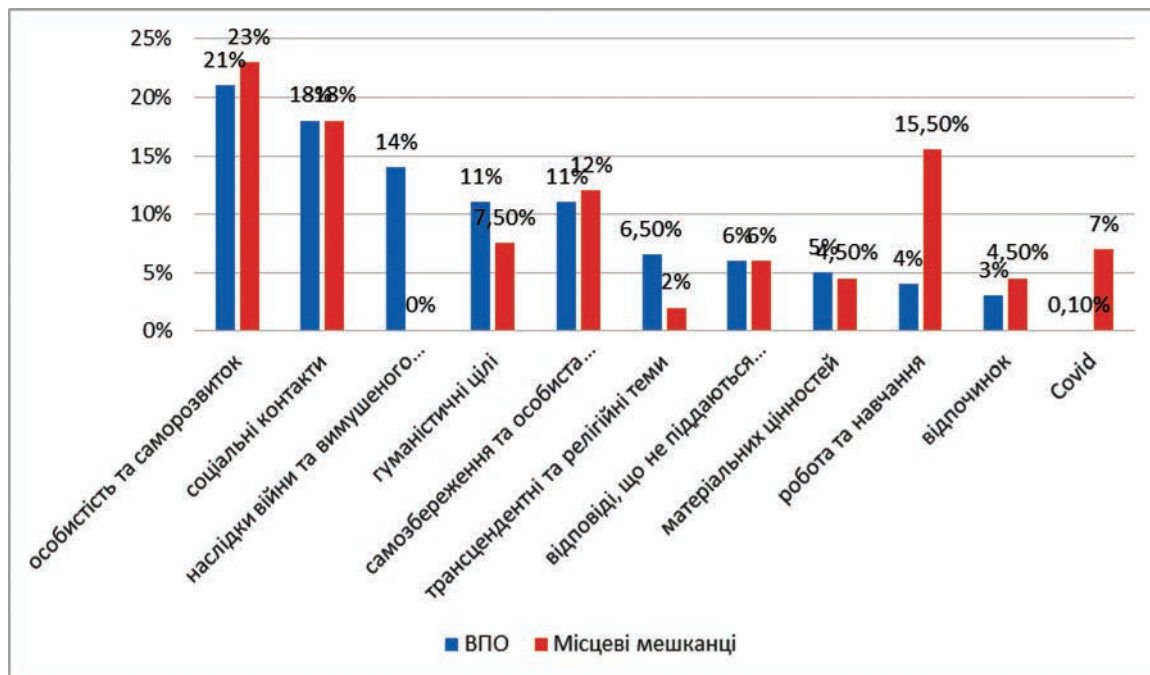

Рис. 2. Порівняльний аналіз змістового коду мотиваційних об'єктів ВПО та місцевих мешканців

негативних індукторів, як «я боюся, що», «я буду протестувати, якщо». У завершенні речень часто зустрічається «Донецьк не повернеться до складу України», «якщо Україна капітулює» тощо. Продовжуючи позитивні індуктори, чимало респондентів написали: «Я сподіваюся на перемогу України».

Що стосується майбутньої зустрічі з близькими після завершення війни, то поїздки у рідні міста та відвідування рідних є нині неможливими з багатьох причин, таких як імовірна загроза життю через проведення бойових дій, складнощі із проходженням КПП або отриманням дозволу на перетин лінії розмежування, фінансові або побутові проблеми тощо. Неможливість побачитися із близькими викликає у ВПО почуття провини та пригніченість, особливо якщо на окупованих територіях залишилися родичі похилого віку. Із цією темою була пов'язана велика кількість відповідей, наприклад, «хочу побачити батьків живими» або «мене засмучує, що не можу піклуватися про хворих батьків». Також наявні відповіді, у яких ВПО шкодують про те, що не можуть висловити пошану померлим родичам і відвідати місця поховання.

Майбутня зустріч із близькими, якої нині прагнуть ВПО, може мати різні наслідки. Так, на прикладі польських мігрантів, котрі відвідують рідних, що залишилися у Польщі, можна побачити складну взаємодію почуттів, таких як туга, емоційний комфорт, радість від зустрічі, з одного боку, та почуття провини й обов'язку, з іншого (Wojtyńska, Skaptadóttir, 2020). Можна припустити, що почуття у ВПО від зустрічей із близькими будуть аналогічними, тільки підсиленними й ускладненими внаслідок тривалої неможливості допомогти рідним.

Ще одна значна відмінність у мотиваціях ВПО та місцевих мешканців стосовно майбутнього простежується у відповідях, пов'язаних із наслідками пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19. У місцевих мешканців мають відношення до цієї теми 7% відповідей, тоді як у ВПО – лише 0,1%. Сама тематична група складається зі страху захворіти або заразитися та тривоги через те, що це може трапитися із близькими, незручностями, які виникли через локдаун та карантинні обмеження, втоми від онлайн-формату роботи та переживань щодо втрати роботи. Можливо, травматизація, спричинена вимушеним переїздом, відчутно зменшує вплив ковідних негативних обставин.

Висновки

Результати пілотажного дослідження підтвердили ефективність використання Методу

мотиваційної індукції Ж. Нюттена у вивченні протяжності та мотиваційної наповненості часової перспективи майбутнього ВПО. Порівняння отриманих відповідей ВПО з відповідями місцевих мешканців дало змогу охарактеризувати часову перспективу ВПО як більш відкриту та невизначену. Також були визначені сфери життя, у яких проявляються мотивації до конструювання майбутнього, а саме: особистість і саморозвиток, соціальні контакти, самозбереження й особиста автономія, матеріальні цінності, робота та навчання, відпочинок.

Часова перспектива майбутнього ВПО характеризується як відкрита та невизначена у часі через те, що більшість мотиваційних об'єктів ВПО спрямована у відкрите майбутнє, не піддається класифікації або стосується майбутнього життя загалом. Короткострокові мотивації для ВПО не характерні, на відміну від місцевих мешканців. Окрім цього, у відповідях ВПО помітно більше об'єктів, локалізованих у періоді історичного майбутнього.

У ВПО та місцевих мешканців виявлено 11 ключових тем мотивацій (особистість і саморозвиток, соціальні контакти, самозбереження й особиста автономія, матеріальні цінності, робота та навчання, відпочинок та ін.), співвідносних зі сферами майбутнього життя, проте тематична група об'єктів, пов'язаних із наслідками війни та вимушеного переселення, специфічна лише для ВПО, що впливає на протяжність часової перспективи та зміст мотивацій. Друга за розповсюдженістю група мотиваційних об'єктів у ВПО локалізована у періоді майбутнього, пов'язаному із завершенням війни, що привносить у бачення майбутнього невизначеність і непевність. Основні пов'язані з темою війни: повернення додому після війни, бажання зустрітися із близькими, які залишилися на окупованих територіях, і прагнення перемоги України у війні.

Майже однаковою є кількість мотиваційних об'єктів в обох вибірках за тематичними групами «особистість і саморозвиток», «соціальні контакти», «самозбереження й особиста автономія», «матеріальні цінності», «відпочинок» і «відповіді, що не піддаються класифікації».

Значна відмінність між групами респондентів спостерігається у темах «робота та навчання» та COVID-19.

Перспективи подальшого дослідження передбачають дослідження стратегій конструювання особистісного майбутнього ВПО та засобів оптимізації цих стратегій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гундертайло Ю.Д. Проблеми стигматизації і самостигматизації внутрішньо переміщених осіб у процесі відновлення життєвої неперервності після переживання травматичних подій. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2018. № 42. С. 160–169.
2. Степаненко Л.В. Особливості взаємозв'язку емоційних властивостей та копінг-захисних механізмів особистості переселенців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2021. № 1. С. 47–53
3. Титаренко Т.М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
4. Beiser M., Hyman I. Refugees' Time Perspective and Mental Health. *Am J Psychiatry*. 1997. Vol. 154, № 7. P. 996–1002. <https://doi.org/10.1176/ajp.154.7.996> (дата звернення: 10.06.2021).
5. Collins, F.L. Desire as a theory for migration studies: temporality, assemblage and becoming in the narratives of migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2017. Vol. 44, № 6. P. 964–980. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384147> (дата звернення: 10.06.2021).
6. Lahad, M. From victim to victor: The Development of the BASIC PH Model of Coping and Resiliency. *Traumatology*. 2016. Vol. 23, № 1. P. 27–34. <http://doi.org/10.1037/trm0000105> (дата звернення: 10.06.2021).
7. Marczak, M., Sorokowski, P., Sobol, M. Balanced time perspective as a facilitator of immigrants' psychological adaptation: A study among Ukrainian immigrants in Poland. *Transcultural Psychiatry*. 2020. <https://doi.org/10.1177/1363461520949673> (дата звернення: 10.06.2021).
8. Nuttin J. *Future time perspective and motivation*. Leuven: Leuven University Press; Hillsdale : Lawrence Erlbaum Associates, 1985. 231 p.
9. Papastamatelou J., Unger A., Zachariadis A. Time Perspectives and Proneness to PTSD Among Syrian Refugees in Greece. *Journal of Loss & Trauma*. 2020. <https://doi.org/10.1080/15325024.2020.1793552> (дата звернення: 10.06.2021).
10. Wojtyńska A., Skaptadóttir U.D. Re-creational travelling: Polish migrants visiting their families in Poland. *Emotions, space and society*. 2020. Vol. 34, <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2019.100634> (дата звернення: 10.06.2021).

REFERENCES:

1. Beiser M., Hyman I. (1997). Refugees' Time Perspective and Mental Health. *Am J Psychiatry*, 154 (7), 996–1002. <https://doi.org/10.1176/ajp.154.7.996>
2. Collins, F.L. (2017). Desire as a theory for migration studies: temporality, assemblage and becoming in the narratives of migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44 (6), 964–980. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384147>
3. Hundertailo Yu. (2018). Problemy styhmatyzatsii i samostyhmatyzatsii vnutrishno peremishchenykh osib u protsesi vidnovlennia zhyttievoi neperervnosti pislia perezhvannia travmatychnykh podii [Problems of stigmatization and self-stigmatization of internally displaced persons in the process of restoring life continuity after experiencing traumatic events]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii – Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 42, 160–169 [In Ukrainian].
4. Lahad, M. (2016). From victim to victor: The Development of the BASIC PH Model of Coping and Resiliency. *Traumatology*, 23 (1), 27–34. <http://doi.org/10.1037/trm0000105>
5. Marczak, M., Sorokowski, P., Sobol, M. (2020). Balanced time perspective as a facilitator of immigrants' psychological adaptation: A study among Ukrainian immigrants in Poland. *Transcultural Psychiatry*. <https://doi.org/10.1177/1363461520949673>
6. Nuttin Joseph (1985). *Future time perspective and motivation*. Leuven: Leuven University Press; Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
7. Papastamatelou J., Unger A., Zachariadis A. (2020). Time Perspectives and Proneness to PTSD Among Syrian Refugees in Greece. *Journal of Loss & Trauma*, 26 (11), 375–388. <https://doi.org/10.1080/15325024.2020.1793552>
8. Stepanenko L.V. (2021). Osoblyvosti vzaiemozviazku emotsiinykh vlastyvostei ta kopinh-zakhysnykh mekhanizmv osobystosti pereselentsiv [Peculiarities of the interrelation of emotional properties and coping-protective mechanisms of the personality of immigrants]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya : Psykholohichni nauky – Scientific bulletin of Hherson State University. Series: Psychological sciences*, 1, 47–53 [In Ukrainian].
9. Tytarenko T. (2018). *Psykhologichne zdorovia osobystosti: zasoby samodopomohy v umovakh tryvaloi travmatyzatsii: monohrafiia* [Person psychological health: means of self-help in the conditions of prolonged traumatization: a monograph]. Kropyvnytskyi : Imeks-LTD [In Ukrainian].
10. Wojtyńska A., Skaptadóttir U. D. (2020). Re-creational travelling: Polish migrants visiting their families in Poland. *Emotions, space and society*, 34. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2019.100634>

Стаття надійшла до редакції 17.06.2021.

The article was received 17 June 2021.